

לשוננו לעם

עורכים: דוד טלשיר, חיים א' כהן, יוסף עופר

מתוך

כרך מט, תשנ"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

אנו מביאים בזה לפני הקוראים את מאמרם של עוזי ומינה פריידקין המציג את המילון החדש "רב-מילים" ("רב-מילים" - המילון השלם לעברית החדשה, מילון מקיף ועדכני לעברית בת זמננו, ראש המערכת: יעקב שויקה. הוצאת סטימצקי, המרכז לטכנולוגיה חינוכית, ידיעות אחרונות - ספרי חמד, תל-אביב תשנ"ז. שישה כרכים נטז + 1955 עמודים תלת-טוריים) בתוספת תקליטור). מחברי המאמר נמנו עם צוות עובדי המילון שהוא פרי רעיונו וזימתו של פרופ' יעקב שויקה מאוניברסיטת בר-אילן, שעמד בראש צוות העורכים; עוזי פריידקין היה העורך הראשי ומינה פריידקין השתתפה בכתיבת הערכים.

עוזי ומינה פריידקין

רב-מילים, המילון השלם - מילון עברי חדש

"רב-מילים" הוא מילון מודרני הפותח עידן חדש במילונאות העברית. הוא ניחן בתפיסה חדשנית של תפקיד המילון, מבנהו והחומר הלשוני הכלול בו. זהו הראשון במילונים העבריים שנעזר במחשב בכל שלבי העשייה המילונאית,¹ וניכרת בו, הן בשיטת העבודה והן בגישה המילונאית, המהפכה שחוללה טכנולוגיית המחשב במילונאות. זהו גם המילון העברי המקיף הראשון שיש לו גרסת תקליטור הכוללת לא רק את תכולת המילון כולה אלא מהווה מעבדה לשונית משוכללת המסוגלת לנתח כ-70 מיליון מילים שונות (מילים נטויות, מילים בתוספת אותיות שימוש וכד'), לנתח פעלים ושמות על שורשיהם, משקליהם וגופי נטייתם, להטות פעלים ושמות בנטייה מלאה, לעבור אוטומטית מכתוב מנוקד לכתוב חסר ניקוד ועוד ועוד. במאמר זה נתמקד במילון "רב-מילים" המודפס, וננסה להצביע, ולו באופן חלקי, על נקודות מספר הממחישות ומדגימות את חדשנותו.

מאז מילונו של אליעזר בן-יהודה, המציין את ראשיתה של המילונאות העברית החדשה, ועד ימינו אלה יצאו לאור כמה מילונים ללשון העברית - חלקם מקיפים וכוללים מובאות (כמו המילונים של גור, אבן-שושן וכנעני) וחלקם ללא מובאות וחסכוניים (כמילונו של ראובן אלקלעי, המילון "מאלף עד תו" של מאיר מדן, "מילון ההווה" של שושנה בהט ומרדכי מישור, ולאחרונה אף "מילון ספיר" בעריכת איתן אבניאון, המבוסס על "מילון ההווה"). הבולט בכולם הוא מילונו של אברהם אבן-שושן, שמהדורתו הראשונה ראתה אור לפני כחמישים שנה ומהדורתו המחודשת - לפני

* מאמר זה מבוסס על הרצאה שנישאה ביום י"ח באייר תשנ"ז (25 במאי 1997) במכון מזי"א של האקדמיה ללשון העברית בפני חברי אגודת המתרגמים. תודתנו נתונה לפרופ' יעקב שויקה, ראש המערכת של מילון רב-מילים, על עזרתו בהכנת ההרצאה.

כשלושים שנה. מאז צאתו הפך מילון זה למילון השולט בכיפה המשמש באופן בלעדי כמעט עד כדי היותו לשם נרדף למילון העברי בכלל. טבעי הדבר שהוא היווה בעבורנו (כמו גם בעבור מילונאים אחרים) מסגרת התייחסות בעבודתנו המילונאית, ואף כאן, בהצגת עקרונות מילוננו ודרכי עבודתנו בו, נרבה בהשוואות אליו.

דיוננו כאן יעסוק בהיבטים אחדים של העשייה המילונאית והם: (1) הגישה המילונאית הכוללת; (2) הערך המילוני; (3) ההגדרה המילונית.

1. הגישה המילונאית הכוללת

1.1 מילון דיאכרוני או מילון סינכרוני לעברית בת-זמנו

מגמות וקווי התפתחות ברורים מסתמנים במילונאות העברית מאז תחיית הלשון העברית. מילוננו של אליעזר בן-יהודה, שהכרך הראשון שלו יצא לאור בתחילת המאה, ומילוננו של יהודה גור שבא בעקבותיו, היו מילונים דיאכרוניים בגישתם. מטרתם הייתה הצגת אוצר המילים של הלשון העברית לתולדותיה בלויית מובאות המתעדות את מופעי המילה בתקופות השונות, תוך תפיסה של הצגת הרצף ההיסטורי ממקורותיה הראשונים ועד לזמן חיבורו של המילון, היינו תקופת תחייתה של הלשון. בן-יהודה וגור, ובמידה רבה הבאים אחריהם, ראו את עבודתם המילונאית קשורה לבלי-הפרד בתחיית הלשון העברית.

מילון אבן-שושן, על אף ההבלטה הניתנת בו ללשון ימינו, גם הוא, ביסודו של דבר, מילון דיאכרוני הכולל את אוצר המילים והמשמעויות של הלשון העברית לכל תקופותיה.²

כידוע, בתקופה שחלפה מאז עשתה המילונאות העברית החדשה את צעדיה הראשונים התחוללו בלשון העברית שינויים כבירים ומורכבים. אין מדובר רק בהתעשרותה במילים, במשמעויות ובצירופי לשון חדשים, כי אם גם בשינויים מבניים (כגון הנטייה הגוברת להשתמש במוספיות וברכיבים), שבאמצעותם הולכת העברית ונעשית לשפה מודרנית המסוגלת להתמודד עם כל ההיבטים החברתיים, התרבותיים והטכנולוגיים של המאה העשרים.

ואולם ככל שהלשון נעשתה עשירה ומודרנית יותר כן נחלשה תפיסת הרצף ההיסטורי שלה. מילים ומשמעויות מן המקורות נדחקו אל שולי התודעה וחדלו להיחשב כחלק אינטגרלי של העברית החיה, אלא אם כן זכו בה לשימוש כלשהו. משהחלה העברית של ימינו להיתפס כמערכת בעלת קיום עצמאי, התאפשרה לראשונה גישה מילונאית סינכרונית ביחס אליה. משה

גושן-גוטשטיין היה הראשון שהכריז על שאיפתו לחבר מילון "המתאר את הלשון העברית שבדורנו מנקודת מבט סינכרונית".³ הפרוגרממה שהתווה בספרו "מבוא למילונאות של העברית החדשה" מתבססת על ראיית לשון ימינו כמערכת עצמאית הראויה כבר להיות מושאו של מילון כזה. וכך הוא כותב: "הגישה הסינכרונית שעליה בנוי מילון זה מבוססת על ההשקפה כי לשון דורנו כבר ניתן לראותה כמערכת שכל חלק שבה יש לו מקום משלו, ואשר הבלשן קרוי לחקרה ולנתחה. שוב אין זו לשון המקורות הקדומים שבה דבקו כך וכך חידושים או שינויים, כי אם אורגניזם החי את חייו שלו".⁴

למרבה הצער, שאיפתו זו של גושן-גוטשטיין לחבר מילון סינכרוני לעברית בת ימינו לא יצאה אל הפועל (ופרייה היחיד הוא חיבור המבוא למילון המשמש עד היום ספר יסוד בתחום זה), אולם דומה שרשאים אנו לומר עתה ששאיפה זו מצאה את מימושה והגשמתה במילון "רב-מילים".⁵

1.2 מהי עברית בת-זמננו?

בשל השינויים המהירים והעצומים שעברה הלשון העברית בתקופתנו חשוב מאוד להגדיר למה כוונתנו באמרנו "עברית בת-זמננו". כנקודת הראשית של העברית החדשה מקובל לציין את שלהי המאה ה-19. כתבי מנדלי נחשבים כפותחים רובד לשוני זה, ומנדלי נחשב אבי הסגנון העברי החדש. זוהי התפיסה המנחה את המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית וכן את "מילון ההווה". מנקודת המבט של מילון סינכרוני זו הגדרה רחבה מדי, שכן במהלך תקופה זו שינתה העברית את פניה לבלי הכר. הגדרה רחבה כזאת מביאה, למשל, להצגת ערכים כמו **תְּקוּפִי** (=תקופתי), **מוֹרָה** **שְׁעוֹת** (=שעון) או **עֶבְרִי** (=עברות) כאילו הם "לשון ימינו". ואולם התפתחותה המהירה של הלשון העברית גרמה שחידושי לשון רבים שמתחילת המאה הוקרו באחרים, וכיום הם נשמעים מוזרים או מיושנים. מילים אלו, למשל, הוצגו במילון אבן-שושן בתוספת העיגולית המציינת לכאורה את העברית החדשה, אולם באמת הגדרתה של עיגולית זו היא "הספרות החדשה", ובהגדרה זו נכללת אצלו כל העברית שלמן ספרות ההשכלה ועד ימינו - ואין צריך לומר עד כמה שינתה העברית את פניה במהלך זמן זה.

אצל גושן-גוטשטיין משמשים זה לצד זה שני מושגים המגדירים את "לשון ימינו" - האחד רחב ותחילתו בימי תחיית הלשון, והשני צר ומתייחס לדור שלאחר קום המדינה. יש בכך כדי להעיד על הבעייתיות של המושג "לשון ימינו". בד בבד עם גיבושה של העברית החדשה כמערכת עצמאית נוצר הצורך

לתחום מחדש את גבולותיה של עברית זו ולדייק בהגדרת מרכיביה. בפרספקטיבה היסטורית מהווה אמנם הלשון העברית במאה האחרונה רובד שונה ונבדל מן הרבדים הקודמים, אולם מזווית ראייה של ההווה, העברית של ימי תחיית הלשון אינה מורגשת כבת-זמננו, והיטיב לנסח זאת בר-אשר:

כל הצצה קלה בכתיבה של סוף המאה שעברה וראשית המאה הזאת מראה עד כמה נתרחקה הלשון כיום מדפוסים שנקרו לעתים או רווחו ממש בראשית התקופה החדשה בדורות התחייה.⁶

במילון "רב-מילים" מוגדרת "לשון ימינו" כלשון המשמשת בימינו אלה ממש, ועל כל פנים - לא לפני קום המדינה. מילים וצירופי לשון מתחילת המאה שלא נותר להם זכר, נמחקו ממנו, ואותם שנשמרה זיקתם לימינו מוצגים בו כמיושנים או כספרותיים.

עם זאת, אין לראות ב"רב-מילים" מילון צר-היקף של העברית העכשווית בלבד. הרבדים ההיסטוריים של הלשון באים בו לידי ביטוי, אולם בתנאי שיש להם רלוונטיות ללשון ימינו או שהקשר שלהם להווה לא נותק. אופן הצגתם נועד ליצור חיץ ברור בין משמעויות היסטוריות למשמעויות מודרניות תוך מודעות למעצקים הסמנטיים שנוצרו ברבות הימים. הפרספקטיבה ההיסטורית באה כמובן לידי ביטוי גם בהערות האטימולוגיות המצורפות לחלק ניכר מן הערכים.

עמוד השדרה של מילון "רב-מילים" הוא מה שנוהגים לכנות "העברית הבינונית",⁷ וממנו מסתעפות זרועות לעבר מושגים מדעיים, לעבר המשלבים המיוחדים ולעבר הרבדים ההיסטוריים. מה ששייך לעברית הבינונית אינו מסומן בסימון משלבי. לעומת זאת נקבע סימון למשמעויות ולערכים השייכים לתחומים ספציפיים (מוזיקה, אסטרונמיה וכד') ולמשלבים נמוכים (סלנג, לשון הדיבור) או גבוהים (לשון ספרותית, לשון מליצית) וכן למשמעויות ולערכים ארכאיים (שלגביהם צוין "בלשון המקרא", "בלשון חז"ל" וכד'). במילוןנו של אבן-שושן דווקא הרובד המקראי הוא זה שאינו מסומן כלל, ואילו לכל אחד מיתר הרבדים ההיסטוריים - הכוללים לא רק את ספרות חז"ל ואת ספרות ימי הביניים אלא גם את הספרות החדשה - נקבע סימון.

בשלושת הסעיפים הבאים נדגים כיצד נקודת המבט הסינכרונית המופנית ללשון ימינו באה לידי ביטוי במילון בקביעת אוצר הערכים וסוגי המשמעויות שנכללו בו, בסדר הצגת המשמעויות בכל ערך ובחלוקה להומונימים.

1.2.1 ניפוי והוספה של ערכים ומשמעויות

מילון "רב-מילים" שם לו למטרה לכלול את כל המילים והמונחים שאדם עשוי להיתקל בהם בחיי המעשה והעיון, כולל מונחים מתחומי המדע והטכנולוגיה (דוגמת **צנתור**, **אפקט החממה**, **אינטרנט**) ומתחומי התרבות והחברה (כגון **פוסט-מודרניזם**, **שויון הזדמנויות**). לפי התפיסה המונחת ביסודו, על המשתמש להיות מסוגל לזהות במילון את שפתו ואת אוצר המילים החי שלו. הן אוצר הערכים והן הלשון שבה מנוסחות ההגדרות אמורים לשקף את הלשון, הכתובה או המדוברת, שעמה הוא בא במגע בכל תחומי החיים: בעבודה, בעסקים, בקריאת עיתונות או ספרות, בצפייה בטלוויזיה וכיו"ב.

לפיכך ננקטה במילון מדיניות של ניפוי והרחקת משמעויות וערכים שאינם מהווים עוד משום בחינה חלק מלשון דורנו או שאין להם שום זיקה להווה. על פי מדיניות זו הושמטו מ"רב-מילים" ערכים, צירופים וביטויים ארכאיים כמו: **הָזָהִים** (בלשון חז"ל - 'התלכלך'; בלשון ימי הביניים - 'לכלך'), **דַּעְתוֹ מִבְּלָגָה** (בלשון חז"ל - 'הוא מבולבלי'), **טְהָרָו** [של משהו] (בלשון חז"ל - 'הדבר עצמו', 'ללא כיסוי'), **תְּוִיכָה** (בלשון ימי הביניים - 'ביתור בתווד'), **הַבְּטָיָה** (בלשון ימי הביניים - 'הבעה'), וכן הושמטו תחדישים שלא נקלטו כמו: **גֶּשֶׁמֶן** (=מטריאליסט), **דְּחָפוּנִי** (=אימפולסיבי), **יִשְׁבָּנוֹת** (=קולוניזציה), וכן חידושים חד-פעמיים של סופרים כמו: **חִשְׁבֹּז** (=שדד - שלונסקי), **חֲמָצָמֵר** (=חמוץ ומר - שלונסקי), **דְּפִיקָה** (=דפיקה - שנהוד), **פְּטוּל** (=מופשל - מגד), **פְּתוּעַ** (=מופתע - ס' יזהר), **שְׂכִידָה** (=רגוע - עגנון).

כל הערכים שנמנו כאן, ועוד רבים מסוגם, מופיעים במילון אבן-שושן. כך, למשל, אדם הפותח מילון זה בעמוד מסוים באות ת' ייתקל בערכים: **תְּרַעֲשֵׁת**, **הַתְּרִיף** (א), **הַתְּרִיף** (ב), **תְּרֹף**, **תְּרַפּוֹת**, **תְּרֹץ**, **תְּרַקֵּב**, **תְּרַקְדָּה**, **תְּרַקֵּא**, **תְּרַקִּיחַ**, **תְּרַקִּיעַ**, **תְּרַקֵּמָה**. מספר כה רב של ערכים שאינם בשימוש יוצר בהכרח תחושה של זרות וניכור, ועקב כך נתפס המילון כיצירה מדעית לא שימושית.

"רב-מילים" משתדל שלא לכלול חידושי סופרים שלא הפכו לחלק מאוצר המילים הכללי או מאוצר המילים המשמש בטקסטים ספרותיים, וגישתו זו עומדת בניגוד לקו שנקט במילוניהם של אבן-שושן וכנעני (ובמידה מסוימת אף ב"מילון ההווה"). על שיטתם זו של אבן-שושן וכנעני כבר כתב רפאל ניר:

המילונים של אבן-שושן ושל כנעני מביאים למרבה הפלא בין ערכיהם מילים רבות שחודשו על-ידי סופרים למטרות סגנוניות גרידא; המעיין במילון לתומו עלול לראות ערכים אלה כקבילים בשימוש היום-יומי.⁸

"בזבז" שבמילון זה לערך המקביל במילון אבן-שושן:

בזבז (מן בח; ארמית: בזבז)

בזבז בזבז פ' פיעל

אבו-שושן. נופו ולא הוכללו ב"רב-מילים".

בה בעת נעשה ב"רב-מילים" מאמץ מיוחד לדלות מילים חדשות, ובייחוד צירופים חדשים, תוך שימת דגש על תחומי המדע והטכנולוגיה, על תחום המסחר והעסקים ועל לשון הדיבור. בעקבות זאת נוספו מילים רבות ואלפי צירופים שלא הופיעו עד כה בשום מילון עברי-עברי.

נוספו מילים, כגון: אובדני, ברכון (לברכת המזון), דָּכָאנִי, החתלה, התעלק, לכאורי, מגדר, מזללה, מלגאי, משפחתון, סוכרתי, פגייה, צהרון, רעיונאי, שדרוג, שמרטיפייה, תוסֶּף, תכלֶס, תִּכְסִּית, תקציבאי ועוד הרבה; ומילים לועזיות, כגון: אקוויפר, טריאתלון, מולטימדיה, מרקר, שיאצו ועוד רבות מאוד.

נוספו צירופים, כגון: ביטוח צד שלישי, ברווז עיתונאי, גל ירוק, הבנת הנקרא, הערכת מצב, טאטא (אל) מתחת לשטיח, יישר קו, כריות אוויר, מטרה אוויר, עשה כטוב בעינינו, פחד קהל/במה, פצעי לחץ, קבוצת מיקוד, קולט אדים, קומפקט דיסק, קיצץ בבשר החי, שואב אבק, תסמונת דאון, תעודת אחריות, תקליט שדרים.

ניבים רבים שינו את צורתם וניתנה להם הצורה המהלכת בלשון ימינו. כך, לדוגמה, נמצא במילון אבן-שושן את הניב **זרק חול בעיני הבריות** אך ב"רב-מילים" צורתו **זרה חול בעיניו של מישוה**.

כן נוספו משמעויות חדשות רבות למילים קיימות, כגון אתנן (פוליטי), באוויר (=בשדור), ביצית (תא הרבייה הנקבי), סוליה (=חבילת חשיש [סלנג]), עֶכְבָּר (במחשבים), עֶשֶׂר (=נהדר! [סלנג]).

1.2.2 סדר הצגת המשמעויות בכל ערך

נקודת המבט הסינכרונית המופנית ללשון ימינו באה לידי ביטוי גם בקביעת סדר הצגת המשמעויות בתוך כל ערך.

במילון "רב-מילים" הוצגו המשמעויות הרווחות יותר לפני משמעויות שהשימוש בהן מוגבל למשלב מסוים, לתחום מקצועי וכד', ומשמעויות בנות-זמננו הוצגו לפני משמעויות מיושנות או ארכאיות שהוחלט בכל זאת להביאן.⁹

במילון אבן-שושן, למשל, איננו מוצאים בעניין זה קו עקבי; פעמים הכיוון הוא מן המשמעות הרווחת בימינו אל משמעויות רווחות פחות ואל משמעויות ארכאיות, אך לעתים קרובות מוצגות המשמעויות השונות של המילה על פי הסדר ההיסטורי, באופן שהמשמעות הקדומה ביותר היא המובאת ראשונה. את הגישה הראשונה אנו מוצאים, לדוגמה, בערך **סוֹפֵר**: תחילה מובאת המשמעות המוכרת בימינו (של writer) ואחריה המשמעויות שבלשון המקרא ובלשון חז"ל ('לבלר', 'חכם בתורה', 'חכם מסורה' ועוד), ואילו בערך **סֶפֶר** נמצא בראשונה דווקא את המשמעות המקראית של 'איגרת', ורק מן המשמעות השלישית ואילך מוצגות המשמעויות המשמשות בימינו.

הצגת המשמעויות בסדר היסטורי נראית לנו בלתי מתאימה לחלוטין במילון העשוי לזמננו, ולא מן הצד העקרוני בלבד כי אם גם מן הצד המעשי, שהרי כאשר המשמעויות מוצגות על פי סדרן ההיסטורי אין המשתמש יודע אם המשמעויות הראשונות (מלשון המקרא, מלשון חז"ל וכיו"ב) עדיין משמשות בימינו אם לאו. לדוגמה, הערך **אָגַף** במילון אבן-שושן נפתח במשמעות מלשון חז"ל שלפיה **אָגַף** הוא 'כנף'. המשתמש במילון למד מן הכוכבת הבאה ליד המספר המציין משמעות זו שמקורה בלשון חז"ל, שם מופיעה **אָגַף** לראשונה במשמעות של 'כנף'. אבל אין הוא יודע, והמילון אינו אומר לו זאת, שבלשון ימינו משמעות זו כבר אינה משמשת כלל. במילון "רב-מילים", לעומת זאת, הובאה משמעות זו כמשמעות חמישית ונאמר עליה מפורשות: **בלשון חז"ל**. מכאן ברור למשתמש שמשמעות זו שימשה בלשון חז"ל ואינה משמשת עוד היום, שכן אילו שימשה, לא היה מילון סינכרוני כ"רב-מילים" מציין אותה כשייכת ללשון חז"ל. ועוד, המעיין במילון אבן-שושן בשאר הוראותיה של מילה זו ימצא אחרי המשמעות הראשונה ('כנף') ומשמעות נוספת מלשון חז"ל ('זרוע') משמעות שלישית - 'צידו הימני או השמאלי של מערך צבאי' - שמקורה בלשון המקרא ושממשיכה להתקיים עד

ימינו אלה. כיצד נדע בשיטת הצגה כזאת איזו מן המשמעויות הקדומות נמאצת עדיין בשימוש בלשונו ואיזו לא? (מילון אוקספורד ההיסטורי פתר בעיה זו על ידי סימן מיוחד ליד כל משמעות שאין לה עוד שימוש בלשון ימינו.)

1.2.3 חלוקה להומונימים

נקודת המבט הסינכרונית עשויה להביא לעתים לחלוקה שונה להומונימים, אם על ידי פיצול של ערך אחד, אם על ידי איחוד של ערכים נפרדים ואם על ידי קביעת "ק־חיתוך" שונה בין שני ערכים.

נקודת מבט כזאת נוטה מטבעה להבליט את הבידול הסמנטי שנוצר ברבות הימים ולא את המקור האטימולוגי המשותף. משום כך הורגש לעתים קרובות למדיי הצורך לפצל ערך אחד למספר ערכים נפרדים, ואילו המקרים שבהם נדרש מיזוג של מספר ערכים לערך אחד היו ספורים. כך, למשל, פוצל ב"רבי-מילים" הפועל **פָּקַד**, שבמילון אבן-שושן הוא ערך אחד, לשלושה הומונימים:

פקד, פקד פי קל

1. א. ביקר מישוה או ביקר במקום מסוים, בא לראות מישוה או בא למקום מסוים. שבקיורו כמדמשת שדה בוקר פקדנו עז את כפרו של דוד כ'רונו'. יתירים רבים פוקדים מדי קיץ את ערי הנופש שכחן חים. ב. (כשנאמר על כלי תחבורה כגון אונייה, רכבת וכו') הגיע למקום מסוים ונתה בו לזמן קצר, לרוב תחלק מנסיעה סדירה. עשירים ושתים אוניות פקדו אתמול את הנמל. ב. במסגרת התכנון החדש תפקידה רכבות נוסעים עז תתנה זו. (כשנאמר על אסונות, פגעו סבע וכד') ג. הגיע באזור בלתי צפוי ובלתי מתבקש, הכעות הקשה שפקדה את האזור בשנים האחרונות הריזה להרדלות אוכלוסיית החיות כז. ב. בשון הפקדה (כשנאמר על ה' יקר, בעיקר לשם מתן גמול (שכר טוב או עונש)). 'יך פקדו ה' את עמל וקחתי להם' (רות א ו א). 'פקד יפקד אליהם אתכם והעליתם את עמקתי מהל אתכם' (שמות יג יט). [לפקד, פקדתי, פקד, אפקד, פקדה: פ.ק.ד.]

פקד: פקד פ קל

סָפֵר (אנשים), עָרַךְ מִפְקָד, בִּירַר אֶת הַמַּסְפֵּר אוֹ
 אֶת הַכְמוּת לִפְנֵי הַנִּכְלָיִים בְּקִבְּרוֹת מְסִימֹת. כִּמְנִי
 הַמַּגְלָה הַתְּעוּרָר חֲדָשׁ שְׁפוּקִים אֲחֵדִים פִּקְדוּ כִּמָּה
 אֲנִישֵׁי וְיֹתֵר מִמֵּנִים אֲחֵת. * הַמַּגְשֵׁלָה הַדִּוּעִיָּה שֶׁכָּבֵן
 הַחֹדֶשׁ חָבָא מִפְקָדָא אֶת הַתּוֹשִׁבִּים שֶׁבְּגִל גִּיּוֹם. [לְפָקֵד,
 פְּקָדָה, פּוֹקֵד, אֶפְקֵד, פִּקְדוּ: **פ. ס. ד.**]

⊙ **פְּקָדוֹת** (הַפְּקָדוֹת), הַתְּפָקָדָה, הַתְּפָקֵדוֹת, מִפְקָד,
 נִפְקֵד, נִפְקָדָה, פּוֹקֵד, פּוֹקֵדָה, פִּקְדוּ, פִּקְדוֹת, פְּקִידָה

פְּקִידָה פִּקְדוּ מִן

צִיּוּה, נֶתֶן פְּקָדָה, הוֹרָאָה וְכֹד'. הַמַּפְקֵד פִּקְדוּ עַל
 חִיַּיִי נִתְמַחֲמֵר. [לְפָקֵד, פְּקָדָה, פּוֹקֵד, אֶפְקֵד, פִּקְדוּ:
פ. ס. ד.]

⊙ **מִפְקָד**, מִפְקָדָה, נִפְקֵד, נִפְקָדָה, פִּקְדוּ, פִּקְדוֹת (פִּיכָדוּ,
 פְּקָדוֹת מִקְרָה), פּוֹקֵד, פּוֹקֵדָה, פִּקְדוּ (מִפְקָד, פִּקְדוֹ מִפְקָדוֹ)

המילה **מין** (למעט ההומונים שמשמעותו 'כופר') הופרדה ב"רב-מילים" לשלושה הומונימים, ששניים מביניהם מקבילים פחות או יותר לחלוקה בין sex, gender ו-kind (או sort) לבין sex, ואילו השלישי שיך לחלק דיבר

אחר (הוא אינו שם עצם אלא כינוי סתמי, כגון במבעים: יש לי מין אשליה כזאת, מצאנו מין פתרון זמני וכד'); הפועל **דָּרַשׁ** פוצל לשני הומונימים (יתבעי וכיו"ב לעומת 'פירש על דרך הדרש'); במילה **קָרַן** נעשתה הפרדה בין 'קרן של בעל חיים' (ומשמעויות קרובות) לבין 'קרן אור, קו של קרינה' וכיו"ב. כל אחת מן המילים האלה יוצגה במילון של אבן-שושן באמצעות ערך אחד.

2. הערך המילוני

2.1 אילו ערכים נכללו במילון?

מילון "רב-מילים" מציג תפיסה רחבה של מושג הערך המילוני. נפנה את תשומת הלב למספר טיפוסים בלתי-שגורתיים של ערכים:

2.1.1 שמות עצם פרטיים

על פי המגמה המתחזקת והולכת במילונאות העולמית לכלול במילון מידע שנוהגים להתייחס אליו כאל מידע אנציקלופדי, הוכנסו למילוןנו מאות שמות עצם פרטיים שעד כה היינו רגילים למצוא אותם רק באנציקלופדיה או בלקסיקון. אנו סבורים שיש מקום במילון לערכים מסוג זה, שבהם ניתן מידע אנציקלופדי מתומצת כשירות למשתמש. מלבד המידע האנציקלופדי יש בהם גם עניין לשוני. השמות הפרטיים הם חלק מהשפה, ויש להכירם כדי לשלוט בה שליטה מלאה. לשם כך על המילון לספק מידע לשוני לגביהם (למשל, מהי צורתו, הגייתו וכד' של שם מסוים: **צ'צ'ינָה** או **צ'צ'ינָה**; **פקינג** או **פקין** או **בייג'ינג**; **פולין** או **פולניה**). עניין לשוני מיוחד יש בשמות שהם עבריים מובהקים כגון **צִרְפָּת**, **ספרד**, **יוון**, **תימן**, **הודו** ועוד רבים אחרים.

עד היום נטו המילונים העבריים הכלליים לא לכלול שמות פרטיים באוצר הערכים שלהם או להמעיט בהם. שמות אנשים לא נכללו בהם כלל. אבן-שושן, למשל, מביא שמות פרטיים מעטים, בעיקר כאלה שנזכרו במקורות, אך אין הוא נוקט שיטה עקיבה: כך, למשל, הוא כולל במילון את הערכים **סין**, **ארצות-הברית**, **פלשתינה**, אך לא את **הודו**, **רוסיה**, **ירדן**, **יפן** ועוד.

שמות פרטיים הוכנסו ל"רב-מילים" באופן שיטתי ועל פי קריטריונים מוגדרים. בין השמות שהוכנסו: שמות גאוגרפיים (מדינות, חבלי ארץ, ערי בירה וערים חשובות, יבשות, אוקיאנוסים, נהרות, הרים וכד'), שמות גרמי שמים, שמות מטבעות, לשונות, מוסדות וארגונים חשובים, שמות אלים מן המיתולוגיה הקלאסית ועוד.

לעומת זאת אין "רב-מילים" כולל שמות אנשים, אלא אם כן עברו לקסיקליזציה (**קזנובה**, **דון ז'ואן**, **קוויזלינג**, **דון קישוט**), ובמקרה זה הם

מוגדרים במילון כמושג כללי. מידע ביוגרפי לגביהם ניתן בהערה אטימולוגית. לדוגמה:

דון קישוט דון קישוט
 [על שם גיבור יצירה בשם זה מאת סרואנטס]
 כינוי לאדם תמים הלוחם מלחמה חסרת סיכוי
 נגד העוול שבעולם ואינו משלים עם המציאות
 הפגומה שאינה ניתנת לשינוי.

כן הבאנו, כמובן, גם שמות עצם ושמות תואר (שמות ייחוס) הגזורים משמות פרטיים של אנשים, כגון **קרטיזאני**, **סטליניסטי**, **קפקאי**, **ליניזם**, **מאויזם**.

התחזקות המגמה האנציקלופדית באה לידי ביטוי במילון גם במתן הסבר אנציקלופדי מתומצת לערכים רבים מתחומי המדע שאינם שמות פרטיים - בעיקר שמות בעלי חיים, צמחים, חומרים ומחלות. (ובעניין זה יש להזכיר, כמובן, לטובה את מילונו של אבן-שושן הנחשב לפרוץ דרך בתחום זה בשדה המילונאות העברית).

2.1.2 שמות מסחריים

במילון "רב-מילים" נכללו גם שמות מסחריים שהפכו משם מותג של חברה מסוימת לשם כללי המציין אובייקטים מסוג מסוים, כגון **פריג'ידר**, **ג'יפ**, **ארטיק**, **פלדלת**, **פלאפון**, **איתורית** ועוד (כמובן בציון העובדה שזהו שם מסחרי).

2.1.3 תחיליות, סופיות ורכיבים

א. לראשונה במילונאות העברית מוצגים במילון "רב-מילים" מאות מוספיות ורכיבי תצורה לועזיים כערכים מוסברים. כך, למשל, ימצא בו המעיין את הערכים **טל-פון** ו-**פון**:

פון **פון** סופית
 [מיוונית] רכיב אחרון במילים מורכבות המציין:
 א. קול או צליל, קול של דיבור, לדוגמה: הומופון
 (מילה השווה בצלילה לאחרת אך שונה ממנה
 במשמעותה). ב. מכשיר או התקן המשמש
 לקליטתם; לעיבודם או להפקתם של צלילים או
 קולות, לדוגמה: מיקרופון. ג. כלי נגינה מסוג
 מסוים, לדוגמה: קסילופון.

טל-פון תחילית
 [מיוונית] 1. רכיב ראשון במונחים מדעיים
 וטכנולוגיים שמשמעותו: למרחקים, למרחוק,
 מרחוק. לדוגמה: טלסקופ (מכשיר לצפייה
 בעצמים מרוחקים), טלקומוניקציה (תקשורת
 למרחקים באמצעות אותות אלקטרומגנטיים).
 2. רכיב ראשון בשמות מסחריים של מוצרים
 ושירותים שמשמעותו טלפון, טלפוני, באמצעות
 הטלפון, לדוגמה: טלפרט (כרטיס מגנטי
 להפעלת טלפון ציבורי).

ערכים אלה, שמקורם לרוב ביוונית או בלטינית, מציידים את המשתמש במפתח להבנת תצורת המילים בתחום המדעי ובתחומים אחרים של המציאות המודרנית.

העובדה שכל רכיב מוסבר במקומו האלפביתי הקנתה לנו גם את האפשרות להציג במילים המורכבות, במקום הסבר אטימולוגי מלא, רק את הפירוק לרכיבים שמהם הם נוצרו. לדוגמה, בערך **גיאולוגיה** צוינו בסוגריים מרכיבי המילה: גיא- + -לוגיה; במקום לספר לנו מתי הונהג המונח **גיאולוגיה** במשמעותו המודרנית וללמדנו מהו המקור היווני של הרכיבים שמהם הוא נוצר, אנו מתבוננים ברכיבים **גיא-ו-לוגיה** מנקודת מבט סינכרונית. אותנו מעניין לדעת כי משמעותו הסינכרונית של הרכיב **גיא-ו** היא: 'אדמה, כדור הארץ, פני הארץ', ומשמעותו הסינכרונית של הרכיב **-לוגיה** היא, בין היתר, 'מדע או ענף ידע העוסק בנושא מוגדר'. אנו רואים כי עצם הפירוק לרכיבים עשוי לשפוך אור על המונח המורכב מהם. מי שמבין את הרכיב **גיא-ו** יש בידיו חלק מן הכלים להבנת מונחים אחרים, כגון **גיאומורפולוגיה**, **גיאופוליטי**, **גיאופיזיקה**, **גיאוצנטרי**, **גיאותרמי** ומונחים נוספים שהרכיב הראשון שלהם הוא **גיא-ו** ושאינם כלולים בהכרח במילון. ב. נוסף על המוספיות ורכיבי התצורה הלועזיים הוכנסו למילון גם מוספיות ורכיבי תצורה חדשים בעברית. בכך ניתן ביטוי לעובדה שהעברית החדשה מתאפיינת בשימוש נרחב, הולך וגדל, בתחיליות וברכיבים עבריים על פי דגמי לשונות המערב.

תארים ושמות עצם מורכבים, כגון **תוך-ורידי**, **פנים-ארצי**, **חוץ-רחמי**, **כלל-עולמי** נוצרו בעזרת התחיליות **תוך-**, **פנים-**, **חוץ-**, **כלל-**. יחידות לקסיקאליות אלה, ורבות נוספות, זוהו והוצגו כערכים לעצמם (המזוהים כחלק דיבר המוגדר "תחילית"), ואף זאת לראשונה במילונאות העברית.

זיהינו גם רכיבים בעלי תפקוד הדומה לזה של תחילית, לדוגמה: **דל-** (המשמש בצירופים: **דל-שומן**, **דל-קלוריות**, **דלי-אמצעים** וכד'); **בן-** (כגון **בצירופים**: **בן-חלוף**, **בן-תמותה**, **בן-זוג**, **בן-גילו** וכד'); **דמוי-** (דמוי-ביצה, דמוי-נוצה וכד').¹⁰

אבן-שושן מביא במילונו תחיליות ורכיבי תצורה מעטים בלבד, או שאינו מזהה את המילים המשמשות במעמד זה ככאלה. כמו כן אין אבן-שושן מזהה כראוי רכיבים סינסמטיים (לא עצמאיים) שכל קיומם מתמצה בכך שהם מצטרפים לתחיליות ויוצרים תארים או שמות עצם מורכבים. לדוגמה: **סטרי**, **גוני**, **משמעי** מוצגות במילון אבן-שושן כתארים, כאילו יש להם קיום עצמאי משלהן ולא בתוך צירופים בלבד (**סטרי**, למשל, מוגדר: "צדדי, הפונה

לכיוון מסוים" ומצוין לגביו שהוא רווח בצירופים **חד-סטרי**, **דו-סטרי** וכד'). אך באמת הלא אין ל**סטרי** כל קיום מצד עצמו אלא כרכיב בשמות התואר המורכבים **חד-סטרי**, **דו-סטרי** והוא הדין באשר לגוני ומשמעי (חדגוני, רבגוני, חד-משמעי, דו-משמעי, רב-משמעי). ואכן, במילון "רב-מילים" הודגש מעמדם זה של ערכים מילוניים אלו וגוני, למשל, הוגדר כ"רכיב המצטרף לתחיליות מספריות (כגון 'חד', 'רבי') כדי לציין מספר מוגדר של גוונים", וכן **סטרי**: "רכיב המצטרף לתחיליות מספריות (חד-, דו-) כדי לציין את מספר הכיוונים של תנועה או של תהליך".¹¹

2.1.4 מילות קריאה ומילים אונומטופאיות

במילון נכללו גם מילות קריאה ומילים אונומטופאיות רבות, כגון **הי**, **פי**, **אוהו**, **איכסה**, **הופ**, **הופה**, **הופלה**, **ואללה**, **יאללה**, **צ'או**, **מיאו**, **פֶּסֶט**, **תוק תוק** - על פי תפוצתן בלשון. הסטאטוס של צורות מסוג זה כמילים הוא בעייתי, ויש הסבורים שאין להן מקום במילון. אבן-שושן, למשל, כלל רק מילות קריאה ומילים אונומטופאיות מעטות, בעיקר כאלה המופיעות בספרות (**הידד**, **אבוי**, **הוי**). דווקא הקולות הרווחים כיום בדיבור, בספרי ילדים, בפרסומות ובקומיקס אינם מוצגים אצלו.¹²

2.1.5 מילות יחס בנטייה

מילות יחס נטויות (כגון **לו**, **לנו**) מופיעות ב"רב-מילים" כערכים מתוך ראיית הקושי האפשרי בשחזורן.

2.1.6 צורות מקור

כללנו במילון צורות מקור, כגון **רֶדֶת**, **בוא**, **גַּעַת**, **היוודע**, וחשפנו לראשונה (במילונאות) את התפקוד השמני של צורות אלה, כפי שהוא בא לידי ביטוי במבעים כמו "ברדתי מן האוטובוס", "מיום היוולדו" וכיו"ב.¹³

2.1.7 צירופי אותיות שימוש

כללנו ערכים שאינם אלא צירופי אותיות שימוש, אלא שהם קובעים הוראה לעצמם, כגון **מֶשֶׁ** ("משגמלה ההחלטה בלב, אי אפשר היה לעצור בעדו"; **לֶכֶשֶׁ** (במובאה מדברי חז"ל המשמשת כפתגם גם היום: "אל תאמר לכשאֶפְנֶה אֶשְׁנֶה שמה לא תיפנה [אבות ב, ד]"), ועוד.

2.1.8 צורות נקבה וצורות רבים בלתי סדירות

צורות נקבה או רבים שאינן צפויות, כגון **תופרת** (שמבחינה סמנטית אינה צורת נקבה אוטומטית של **תופר**), **אימהות**, **פיות**, **אנשים**, הובאו כערכים במילון וניתנה להם הגדרה מורפוסמנטית. לדוגמה: **אנשים** - צורת הריבוי של **איש**.

2.2 נגישותם של הערכים

התפיסה המונחת ביסודו של "רב-מילים" היא שהמילון הוא בראש ובראשונה כלי שימושי שהאדם נמצא אתו באינטראקציה מתמדת. הושפענו מן המגמה הקיימת כיום במילונאות העולמית ללכת ככל האפשר לקראת המשתמש ולהשתדל שהמידע המצוי במילון יימסר בצורה שאינה קשה, מסובכת או מסורבלת. השתדלנו להקל על המשתמש על ידי ניסוח בהיר וקל של ההגדרות; המעטנו בקיצורים, בראשי תיבות ובסימנים גראפיים, ועיקר העיקרים - דאגנו לכך שהמשתמש יאתר בנקל את הערך שהוא מבקש, וזאת באמצעות קביעה הגיונית ושיטתית של מקום הערך ובאמצעות מערכת הפניות משוכללת. עניין אחרון זה חשוב במיוחד באשר ללשון העברית, שבה משתמש שאין לו ידע מוקדם בדקדוק מתקשה לעתים קרובות לאתר את הערך שהוא מעוניין בו.

בשני הסעיפים הבאים נראה כיצד המגמה להציג את הערכים באופן "ידידותי" ככל האפשר באה לידי ביטוי בקביעת צורתן של כותרות הערכים ובקביעת מקומם של הצירופים.

2.2.1 צורתן של כותרות הערכים

ב"רב-מילים" מיוצג אוצר המילים רק על ידי צורות יסוד שבהן ניתן להיתקל בלשון הכתובה או המדוברת. אין אנו מביאים את צורת היסוד, אם זו אינה נמצאת בשימוש. כך קל יותר למשתמש למצוא את המילה, ויש בכך גם מתן ביטוי לתפיסה שצורת יסוד קדומה שאינה משמשת בלשון ימינו, או קונסטרוקציה ריקה שמעולם לא היו לה מופעים בלשון - אין להם מקום במילון.

צורות נטויות או צורות סמיכות הובאו כערכים ראשיים, אם לא נמצאו מופעים לצורת הנפרד. וכך מופיעים ב"רב-מילים" הערכים **זוגתו** (ולא **זוגה** כפי שהוא, למשל, אצל אבן-שושן), **דומיו** (כשם עצם, כגון במבע: "יש לקוות שהרפתקן זה ודומיו ייבלמו בכוח המציאות"¹⁴) והצורה **בעלת** (כגון בצירופים "בעלת חנות", "בעלת אמצעים", "בעלת תואר שני"), שהיא צורת הנקבה של בעל, לא במשמעות של husband אלא במשמעות של owner או having ו-a person of (במילון אבן-שושן קיימת הצורה **בעלה** כשם עצם ממין נקבה, והיא אף מוגדרת: "גבירה, אדונה, נקבה מן בעל..."). כן הובאו צורות נטויות כערכים לעצמם גם במקום שצורת היסוד עצמה היא מילה קיימת אלא שאין היא ערך מילוני בפני עצמו, כגון **חושבני**, **דומני** וכיו"ב (אצל אבן-שושן אין **חושבני**, ואילו **דומני** מפנה אל הערך **דומה** [שהוא שם תואר!]; שם הוא מופיע כערך משנה, ובאמת אין זה מקומו).

צורות נטויות קפואות הובאו ב"רב-מילים" כנתינתן; צורות דוגמת **בחיבו** או **בעטיו** מופיעות כערכים בפני עצמם והן אינן מועמדות תחת צורות נפרד

מלאכותיות ומשוחזרות מעין **חב וְעָטִי**, כפי שנעשה למשל במילונים קודמים. שיטתו של אבן-שושן, לדוגמה, להביא כערך את צורת היסוד גם אם היא חסרת שימוש בימינו או שהיא צורה משוחזרת ריקה, מצריכה אותו לתת גם הגדרה מלאכותית לצורה שאינה קיימת למעשה. וכך אנו למדים שהמילה **עָטִי**, המסומנת אצלו כמילה מלשון חז"ל, פירושה "עצה, בייחוד עצה לרעה, נָךְם למעשה שלייל", וזאת שעה שאפילו בלשון חז"ל אין הצורה **עָטִי** מתועדת אלא רק הצורה **עָטִי**.

כותרת הערך עשויה להיות ב"רב-מילים" צורת ריבוי וזאת במקום שצורת היחיד אינה קיימת. על פי זה נמצא במילון את הערך **חתחתים** (אצל אבן-שושן הערך הוא **חתחת**, אף על פי שנמסר בצדו: "רווח רק הריבוי **חתחתים**" ושגם כל הדוגמאות הן ברבים בלבד). וכן **תחלואים** (אצל אבן-שושן: **תחלוא**), **שִׁפְכִים** (אבן-שושן מביא **שִׁפְך** בתוספת הציון "רווח רק בריבוי") ועוד ועוד. ראוי לציין שבהעדפת צורות ריבוי אלו על פני צורת יחיד שאינה בשימוש קדם לנו "מילון ההווה".

באשר לפועל הונהגה במילון "רב-מילים" השיטה הזונחת את העמדת הפעלים לבנייניהם תחת שורש אחד, והפעלים מוצגים בצורת עבר נסתר שלהם, כל אחד במקומו האלפביתי (**קָלַט** באות ק', **נָקַט** באות נ' וכיו"ב; הקשר והזיקה בין הערכים נשמרו באמצעות פיתוח מערכת הצגת ה"משפחה" הנלווית לערך). זו מגמה ההולכת ומתחזקת במילונאות העברית החדשה, בעיקר זו הדו-לשונית, וכחלוציה יש להזכיר את "מילון מגידו החדש, עברי-אנגלי" לראובן סיוון ואברהם א' לבנסטון. מגמה זו ניכרת גם במילונים חד-לשוניים מצומצמי-היקף, כגון מילוני סלנג והיא אף ננקטה ב"מילון ההווה" (אלא שבו הונהגה שיטת הצגת הפועל בצורת הבינוני שלו). אין צורך לומר שגישה חדשה זו מסייעת למעיין והופכת את המילון ל"ידידותי" יותר. בעיקר אמורים הדברים באשר לפועל לגזרותיו, שכן אין לצפות מן המשתמש במילון שידע לחפש את ה**כָּה** תחת השורש **נכ"ה**, את ה**וכיח** תחת **יכ"ח** ואת **נסב** תחת **סב"ב**. במילון אבן-שושן ננקטה עדיין, כידוע, השיטה הישנה של העמדת הפעלים תחת שורשיהם, אלא שבפעלים מן הגזרות הוא נוהג להפנות את המעיין אל המקום המתאים (כגון **נָסַב** הִפְנָה אל השורש **סב"ב**). במילוננו, כאמור, נחסך מן המעיין הדפדוף הנוסף אל המקום המתאים, והוא מקבל את הערך במקום שהוא מצפה לקבלו על פי מקומו האלפביתי השקוף. (כידוע, עלה במחשבתו של אבן-שושן לשנות בתחום זה את שיטת מילונו ולסדרו מחדש באופן המעמיד גם את הפעלים על פי מקומם האלפביתי, והוא אף החל חודשים אחדים קודם פטירתו להוציא מחשבה זו אל הפועל¹⁵).

כאשר צורת העבר היא צורה מלאכותית, היא מוצגת במילוננו ככזאת. **פִּיחַד** מוגדרת כ"צורת עבר משוחזרת של פועל המשמש רק בעתיד, במקור

ובבינוניי"; וכן הוצלח - "צורת עבר משוחזרת של פועל המשמש רק בעתיד ובבינוניי". לצד צורות אלו מובאות הצורות שיש להן שימוש, כגון **מפחד**, **יוצלח** (המפנה **ללא-יוצלח**). בכך נבדל "רב-מילים" הן ממילון אבן-שושן הדבק בצורת עבר נסתר, בין אם היא משמשת ובין אם לאו (הוא מציג, למשל, את הערך **פחד** ללא כל רמיזה שצורת עבר זו אינה משמשת), והן מ"מילון ההווה" הדבק בצורת הבינוני, גם אם יש צורך להמציאה במיוחד לשם כך, כגון הצורות **היזה, נתכן** בשביל **היזה, ייתכן**.

תוארי פועל ומיליות שנוצרו על ידי תוספת אות שימוש לבסיס והפכו ליחידה מילונית עצמאית שהתרחקה מבסיסה המקורי, מופיעים ב"רב-מילים" כערכים ראשיים. כך הם, לדוגמה, **ביעף** (אין ערך כזה במילון אבן-שושן, והמילה באה שם רק כדוגמה בערך **יעף**), **בחזקה**¹⁶ (מופיעה במילון אבן-שושן תחת ערך "ריק" **חזקה**), **כאילו** (אצל אבן-שושן הוא ערך משנה תחת **אלו**), **ולו** (כמילת חיבור המשמשת לציון כמות מזערית, 'אפילו', במבע כגון "למען הסיכוי, ולו הקלוש ביותר..."). ערך מילוני זה חסר אצל אבן-שושן, ונמצא שם רק הערך **לו**, **כדי** (במילון של אבן-שושן הוא ערך משנה תחת **די** ו**כדי** הוא רק ערך המפנה אליו).

2.2.2 מקומם של הצירופים

קביעת מקומו של הצירוף במילון היא מן השאלות שרוב המילונאים מתחבטים בהן. ב"רב-מילים" ננקטה בעניין זה גישה אחידה הקובעת שהצירוף יופיע עם ביאורו תחת המילה הראשונה שבו (יוצאים מכלל זה רק המקרים שהמילה הראשונה בהם היא מילית או תחילית, כגון הצירופים **מן הסתם**, **מד-מהירות** הבאים תחת **סתם**, **מהירות**, וכד'). לפי שיטה זו המשתמש יודע תמיד היכן לחפש את הצירוף מבלי להתלבט בדפדוף מכאן לשם. את הצירוף **מילת מפתח**, למשל, הוא ימצא תחת **מילה**, את **פיקת הברך** תחת **פיקה**, את **צמח מספוא** תחת **צמח**, את **יחידת סמך** תחת **יחידה**, וכן הלאה. עם זאת פותח במילון מנגנון מסועף ומשוכלל של הפניות שיטתיות מכל אחת ממילות הצירוף האחרות המאפשר למשתמש להגיע אל הצירוף גם שלא דרך המילה הראשונה שבו. וכך, בערך **מפתח** הוא ימצא הפניה לצירוף **מילת מפתח**, וכן **מברך לפיקת הברך** (כלומר, **לפיקה**) **ממספוא לצמח מספוא** וכו'. ביאורו של הצירוף מופיע, כמובן, רק פעם אחת - במקומו. פיתוחו של מנגנון זה התאפשר רק הודות למעבדה הלשונית הממוחשבת העומדת בבסיסו של מילוננו.

סוגים אחדים של צירופים קיבלו מעמד של ערך ראשי העומד לעצמו. נציין שני סוגים של צירופים כאלה:

א. הענקנו מעמד של ערך ראשי לצירוף כשאין הצדקה להכניס כערך מילוני את המילה הראשונה שבו. כך, למשל, הצירופים **מפריס פרסה**

וגורד שחקים הם אצלנו ערכים ראשיים, שכן לא נראה לנו מוצדק להעמיד במילון ערכים עצמאיים בדמות **מפריס** או **גורד**. מדיניות זו עולה בקנה אחד עם המקובל כיום במילונאות העולמית והיא מונעת הכנסתם של ערכים פיקטיביים למילון.

אם נעייין, דרך משל, באופן הצגתם של צירופים אלו, שהמילה הראשונה בהם היא צורת בינוני, במילון של אבן-שושן, נראה שכל אחד מהם הועמד שם בצורה אחרת. **מפריסי פרסה** הועמד תחת תואר פיקטיבי **מפריס**, שהוכנס למילון כנראה רק לשם כך, שהרי אין זו אלא צורת בינוני של הפועל **הפריס**, ואילו הצירוף **גורד שחקים** הובא תחת הפועל **גורד**. הפועל **גורד** אינו משמש בימינו, ונוסף על כך, המשתמש עלול להתקשות לאתר את הצירוף **גורד שחקים** דווקא תחתיו. לעומת זאת ב"רב-מילים" ימצא המעיין את הצירופים האלה ללא כל קושי במקומם האלפבתי.

ב. הענקנו מעמד של ערך ראשי לצירוף גם במקרים שבהם קיים מרחק סמנטי בינו לבין הערך שהוא המילה הראשונה שבו. כך הם למשל, **עורף דין** לעומת **עורף, רואה חשבון** לעומת **רואה, פושט רגל** לעומת **פושט**.¹⁷

3. ההגדרה המילונית

תפקידו העיקרי של המילון הכללי הוא כמובן מתן המידע על משמעויות המילים. בעוד שאר ההיבטים הלשוניים כמו הגייה, כתיב, אטימולוגיה, נרדפות, שאף הם מוצאים את מקומם במילון, עשויים להידון גם בספרי דקדוק או במילונים מיוחדים העשויים להם (כגון מילון אטימולוגי, מילון למילים נרדפות וכיו"ב), משמעות המילים אין לה מקום אחר מלבד המילון עצמו, ואכן מידע זה הוא סוג המידע העיקרי שהמשתמשים מצפים ומעוניינים לקבל מן המילון.¹⁸ המשתמש במילון פונה אליו לא רק כדי ללמוד מהי משמעותה של מילה לא מוכרת. במקרים רבים נזקק המשתמש למילון גם כדי לוודא ולאמת את משמעותה של מילה מוכרת או כדי להכריע במחלוקת בנוגע למשמעותה של מילה כזאת. במקרים אלו נחשב המילון פוסק אחרון.

המידע על משמעויות המילים נרשם במילון בצורת הגדרות. ההגדרה היא לב-לבו של המילון, וכתובת הגדרות היא מלאכתו המובהקת של המילונאי, שפה הוא מביא לידי ביטוי הן את הידע שלו והן את ניסיונו, את כישורו ואת האינטואיציות הלשוניות שלו. את מלאכת כתיבת ההגדרות ניתן להעמיד על שלושה:

א. מיפוי המבנה הסמנטי של הערך, דהיינו חלוקת הערך למשמעויות ותחיתמתן תוך קביעת היחסים ביניהן וסדר הצגתן במילון.

ב. ניסוח תמציתי ובהיר המוסר בדיוקנות את משמעותו של הערך, או את הפונקציה שלו בלשון, או את תוכנה של כל אחת מהמשמעויות (אם יש יותר ממשמעות אחת). עיקרון מנחה הוא לאפשר למשתמש לעמוד על משמעותה של מילה שאינה מוכרת לו באמצעות מילים פשוטות שאותן הוא מכיר ומבין. ג. בחירת דוגמאות (מובאות מטקסטים או דוגמאות שהמילונאי עצמו מחבר) המציגות את שימושה של המילה, דהיינו את ההקשרים התחביריים והסמנטיים הטיפוסיים שבהם המילה מרבה להופיע. כפי שנראה להלן, נבדל מילון "רב-מילים" במידה ניכרת מקודמיו גם בחלוקה המיוחדת שלו למשמעויות וגם באופיין של ההגדרות.

3.1 מיפוי סמנטי חדש

במילון "רב-מילים" בוצעה אנליזה סמנטית חדשה לא רק בערכים החדשים שנוספו בו אלא גם במילים רבות מאוד המופיעות במילונים שקדמו לו. נשווה לדוגמה את האנליזות הסמנטיות כפי שהן בשני ערכים במילוננו ובמילון אבן-שושן. נפתח בערך **ביצוע**:

ביצוע בצוע שסד

1. עשייה (של עבודה); הגשמה או מימוש (של תוכנית, משימה, החלטה, פקודה וכו'). *התוכנית הייתה מכריעה, אך ביצועה נתקל בקשיים.* 2. הוצאה לפועל (של חוק, פסק דין וכו'), אכיפה; מילוי אחר הוראות או סעיפים (של חחה, צוואה וכו'). *הדיירים דאגו לשלם את שכר הדירה בזמן והקפידו על ביצוע חוזה השכירות כמלואו.* 3. הצגה או השמעה של יצירה (מחזה, קטע מחיקלי וכו') בפני קהל. *ביצוע הסימפוניה עלידי התזמורת זכה לשבחים.* 4. (בעיקר בריבוי: ביצועים) רמת תפקוד (של מכונה, עובד, מפעל וכו'); הישגים, תוצאות (במבחן, בתחרות, במילוי מטלה וכו'). *לצמיגים יש השפעה רבה על ביצועי הרכב ועל יציבותו.* • אם ישופרו ביצועי העובדים, יועלה שכרם. [בצועים; ב.צ.ע.]

Ⓢ << נצע (ביצע)

בִּצְעִי, בִּצְעִי, בִּצְעִי! א. בצע, בצע! 1. עֲשֵׂה, הוֹצֵא לַפֶּעַל. הַצָּעָה: הַרְעִיתָ נָא. אָבִל בִּצְעוּ אֵיטָל קָל. בִּצְעֵה הַחֲלִטָּה. בִּצְעֵה אֶתְּשֵׁי סֵל הַקֶּזֶרֶט. 2. סִפְּרָה. מִסְפָּס סֵלֹם בִּן בִּצְעִי-דִין: יִבְשֶׁה שֶׁהָרִין בִּשְׁלִטָּה כִּן בִּצְעֵה בִּשְׁלִטָּה- (מִתְחַרֵּן) וְ... - [בִּצְעִי]

כפי שאנו רואים, שלוש המשמעויות הראשונות באנליזה של "רבי-מילים" **לביצוע** מציגות את שימושיה של המילה כשם פעולה. ההבחנה ביניהן מושפעת, בין היתר, מן העובדה שבשפות זרות מיתרגמים שימושים אלו באמצעות מילים שונות. אך מה שמייחד את האנליזה הסמנטית החדשה הוא המשמעות הרביעית דווקא. משמעות זו, שאינה שם פעולה ומשמשת בעיקר בצורת הריבוי **ביצועים**, עניינה הישגים או רמת תפקוד (ולאו דווקא של אדם) הניתנים למדידה.

נעבור עתה לעיון בערך **חם**:

חם, חם תואר	לאחר הצהריים התפוך, ללא ספק, לאירוע תקשורתי
1. א. שהטמפרטורה שלו גבוהה; שפולט חום. אכלתי מרק שעועית חם ומשביע. ב. (ללא נטייה, במשפטים בעלי נושא סתמי) מזג אוויר עם טמפרטורה גבוהה. כל כך חם היום, כואו נלך לים. 2. (ללא נטיה) חם לו הוא חם חום. חם לי ואני מזיע, אולי אפשר לפתוח את החלון? • האם מספיק חם לך, או שאתה רוצה עוד שמיכה? 3. (כשנאמר על בגד, שמיכה וכד') שמחמם את הגוף, שמגן מפני הקור. כטיל לחרמון לכשתי מעיל חם, מגפיים, כפפות וכובע צמר. • שמיכת נוצות היא שמיכה חמה במיוחד. 4. 'ידידות', לבבי, שמפגין חיבה או אהדה. הם אנשים חמים מאוד – הרגשתי נפלא כשרתי אצלם. • קיבלתי דרישת שלום חמה מאחותי באמריקה. • כשזנו ארצה ציפתה לו קבלת פנים חמה. 5. (כשנאמר על אדם או על מזגו של אדם) שנוטה להשתלח בקלות; סוער. לא פעם הוא נקלע לצרות בשל מזגו החם. 6. (כשנאמר על חדשות, על ידיעה וכד') טרי, שזה עתה הגיע; (כשנאמר על אירוע, על נושא וכד') שנמצא בכותרות או במרכז תשומת הלב, שמעורר עניין רב ומיידי, אקטואלי. מסכת העיתונאים המתוכננת	חם. 7. (כשנאמר על פרק זמן, אזור, תחום פעילות וכד') רווי מתח או סכסוכים, שמאופיין בהתנגשויות אלימות, בתסיסה חברתית וכד'. הגבול בין שתי המדינות נחשב גבול חם, וחילים רבים מוצבים בו. • חורף חם צפוי השנה כתחום יחסי העבודה כמשק. 8. (כשנאמר על צבע, אור, קול וכד') שיוצר תחושה נעימה של חמימות, שיוצר אווירה נעימה, עשיר ורך. אדום, כתום וצהוב הם צבעים חמים. • קולה של הזמרת היה עמוק, חם ומלטף. 9. (במשחקי ילדים) חם, חם, חם... מילים המציינות כי משהו הינו קרוב או מתקרב אל המקום שבו הוחבא חפץ או אל התשובה הנכונה לשאלה או לחידה. חם! חם! תמשיך עוד קצת, כמעט מצאתו 10. סלנג מרוגז, 'מעוצבן', משולחב; חם עליו כועס עליו מאוד, 'מחומם' עליו. הייתי כל כך חם שכמעט הרגתי אותו. • לא סתם צעקתי עליו – כבר הרבה זמן אני חם עליו. 11. סלנג בעל יצרים מיניים עזים; חם עליה משתוקק אליה, 'דלוק' עליה. [חָמָה, חָמִים, חֲמוּחַ ת.מ.מ.] © < חם (חום)

חם, חם ח' [מן חמם] בעל טמפרטורה גבוהה פחות או יותר, הפך מן קר: "זה לחמנו חם הצטידנו אתו מִבְּתִינוּ" (יהושע ט יב). "הגם שם בארץ החמה, היפה, תרבינה הרעות?" (ביאליק, אל הציפור) – [חֲמָה, חָמִים, חֲמוּחַ]

כפי שאנו רואים, ערך זה מוגדר במילונו של אבן-שושן בהגדרה אחת. הגדרה זו כוללת רק חלק מהמשמעויות של המקבילה האנגלית hot, ואילו את

המשמעויות של warm היא אינה כוללת כלל. ב"רב-מילים", לעומת זאת, הוצג ערך זה על מגוון משמעויותיו ושימושיו.

3.2 גישה חדשנית להגדרה

במילון "רב-מילים" ניכרת המגמה להימנע מהגדרה על ידי מילה נרדפת בלבד. שמנו לנו למטרה להביא בהגדרה את הרכיבים הסמנטיים של מילת הערך, כך שאפשר יהיה להבדיל בינה לבין מילים קרובות משמעות. כך, למשל, מילים קרובות, כגון **שיר**, **פזמון**, **מזמור** ו**זמר** הוגדרו במילון בצורה שונה המבליטה את ייחודה של כל מילה לעומת נרדפיה. נשווה כאן לדוגמה את הערך **מזמור** כפי שהוא מתבאר ב"רב-מילים" לעומת ההוראות שניתנו לו במילון אבן-שושן:

מְזַמֵּר ר' [מ.א.זמר] 1. שיר, זמר. **מְזַמֵּר**: "מְזַמֵּר לְדָרִי. בְּכִרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בֶּן-טַטְלִים נא." "מְזַמֵּר שִׁיר-תְּנוּכָה תְּבִית לְדָרִי" (תהלים ל א). "קול מְזַמֵּר עַל זַעַם תִּירֹשׁ" (מקראיים לב טו). "וּבְמְזַמֵּר עַל מִשְׁחָה הָיָה" (מקראיים טו ג). "סוד צוֹלֵל בְּנִמְשִׁי מְזַמֵּר הַעֲרִיב" (ביאליק, זורח). מְזַמֵּר וְתִלְמִים. 2. כּוֹן לְסִרְק מְסַרְקֵי תִּלְמִים [על-ידי שרבים בדם מתייחסו: "למבנה מְזַמֵּר", "מְזַמֵּר לִי-תִיחָה": "מֵאָה וְאַרְבָּעִים שָׁבָעוֹת מְזַמֵּרוֹת שֶׁכְּתוּב בְּתִלְמִים-בְּנֵי שְׁעִתֵּי שָׁל אֲבִי עֶזְקֵי" (ירושלמי שבת טו ג). "מֵאָה וְעֶשְׂרִים מְזַמֵּרִים אֶמֶר דָּוִד" (מקראיים רבה ז). מְזַמֵּר תִּלְמִים. מְזַמֵּר קִית. - [מְזַמֵּר. מְזַמֵּר. "רִי": גס מְזַמֵּרוֹת]

מזמור מְזַמֵּר **מְזַמֵּר**
1. כינוי לכל אחד מפרקי תהלים או לשיר קודש (בייחוד שיר הלל ושבח לאלוהים) הבנוי במתכונת דומה. רבים ממזמורי תהלים נכנסו לסדר התפילה.
● מזמור א' בספר תהלים פותח כמילים: "אשרי האיש אשר לא הלך כעצת רשעים". 2. ספקות שיר, פזמון.
[מְזַמֵּר; ז.מ.ר.]
© << זמר נוסח

במשמעות הראשונה של **מזמור** מביא אבן-שושן שלוש מילים נרדפות: "שיר, זמר, פזמון" ומחמיץ את משמעותה של המילה **מזמור** כשיר קודש, ובייחוד כשיר הלל לאלוהים. לעומת זאת הובאה כאן הדוגמה המודרנית לכאורה "מזמורי חיילים"¹⁹.

לשימוש במילה נרדפת כהגדרה יש מקום בעיקר כאשר מדובר במילים בעלות תוכן סמנטי זהה השייכות למשלבים שונים. ואכן כך נהגנו במילוננו כאשר ביארנו את **מזמור** במשמעותו השנייה, המשמשת במשלב ספרותי בלבד, באמצעות הנרדפים **שיר**, **פזמון**.

נתבונן בהגדרות למילים קרובות המשמעות **אדמה** ו**קרקע**. במשמעות 1 בערך **אדמה** מביא אבן-שושן נרדפים בלבד: "קרקע, עפר הארץ", ובקרקע הוא רושם במשמעות 1: "אדמה". **אדמה** היא אפוא 'קרקע' ו**קרקע** היא 'אדמה'. השימוש במילה הנרדפת יוצר כאן מעגל קסמים, ולמעשה לא ניתנה למשתמש הגדרה של ממש.

ב"רב-מילים" נעשה מאמץ להציג את מה שמבדיל בין **אדמה** ל**קרקע**. המשמעות הראשונה של **קרקע** מוגדרת: 1. השכבה העליונה של קרום כדור

הארץ המורכבת מחלקיקים של סלע מפורר, מינרלים וחומר אורגני והמשמשת מצע לצומח"; המשמעות הראשונה של **אדמה**, לעומת זאת, מוגדרת: "1. א. קרקע, החומר החום שנמצא על פני הארץ ושוב גדלים הצמחים... ב. סוג מסוים של חומר זה, אחד מסוגי הקרקעות". המשמעות הראשונה של **קרקע** מציבה אפוא את המילה בהקשר גאולוגי או מדעי, ואילו המשמעות הראשונה של **אדמה** מציבה את המילה בהקשר של פני הנוף שעמם באים בדרך כלל במגע בהתנסות הרגילה, לרוב בפעילות חקלאית.

מהמשך הטיפול בשני ערכים אלה ב"רב-מילים" אנו למדים כי יש חפיפה חלקית בין המילים **אדמה** ו**קרקע** (וגם בין לבין המילים **ארץ** ו**עפר**), אבל לכל אחת מהן יש פרופיל סמנטי שונה ומשמעויות או שימושים המייחדים אותה. מדיניות כתיבת ההגדרות ב"רב-מילים" הושפעה מגישות חדשניות הן במילונאות העולמית והן בבלשנות. עיקרן של גישות אלה הוא ייחוס חשיבות לאופן התקשרותה של המילה למילים אחרות ולאופן השתלבותה במבנים תחביריים מתוך הבנה שעל פי רוב אי אפשר לטפל בה כביחידה מבודדת, שכן יש לה משמעות מסוימת רק בסביבה לשונית מוגדרת.

לפיכך הרבינו להביא במילוננו מידע על הסביבה הלשונית שהמילה מופיעה בה, וזאת כבר בהגדרה ולא רק בדוגמאות. כך, למשל, אנו מביאים מידע על צירופים כבולים שבהם היא מופיעה (הערך **תורפה**, למשל, פותח בהערה האומרת: "בביטויים כגון **נקודת תורפה**, **מקום תורפה**"), מידע על הצרכות (**קינא** [מישהו], **קינא** [לבת זוג]), וכן מידע על מילים שהמילה נוטה להצטרף אליהן, כגון נושאים או מושאים אופייניים של פועל מסוים. למשל, בפתחת הביאור של **התגלע** צוין: "נאמר על ריב, על סכסוך וכד'" ולביאור הפועל **גוזז** נוסף המידע האומר "בעיקר שָׁעַר או צמר" (ומכאן למד המעיין, למשל, שאין גוזזים נייר). לעתים קרובות רק ציון כזה של הסביבה הלשונית מאפשר לנו לציין ולתחום את שדה המשמעות של המילה. הערך **בְּצוּעַ** מתבאר אצל אבן-שושן, למשל, במילים: "פרוס, חתוך", אבל גם נתח בשר עשוי להיות פרוס או חתוך, ובכל זאת לא אומרים עליו שהוא "בצוע". ב"רב-מילים" ההגדרה נפתחת בהערה האומרת: "נאמר על לחם, חלה וכד'".

נוסף על מידע בנוגע לסביבה הלשונית הקפדנו להביא גם מידע הקשיר על אודות משלבה של המילה (סלנג, לשון הדיבור, ספרותי, מליצי וכד'), התחום שבו היא משמשת הן מן הבחינה המקצועית (רפואה, פיזיקה, אסטרונומיה, אדריכלות וכד') הן מבחינות אחרות, שונות ומגוונות, ביניהן ציונים כגון "בפוליטיקה הישראלית", "בפולקלור האנגלי", "בדיון התלמודי", "בפילוסופיה של קאנט" ועוד ועוד. הרבינו בציונים אלו והם

מגיעים במילוננו לכדי כמה עשרות.²⁰

שאפנו במילוננו להציג את הלשון העברית כמערכת כוללת, שמתקיימות בתוכה זיקות בין המילים והשתדלנו לחשוף זיקות אלו. במילים רבות ניתנה הגדרה שאינה אלא הצבעה על היחס שבין המילה לבין מילה אחרת. כך, לדוגמה, הוגדרה **אלגביש** כ"חלופה מליצית של **בדולח**"; **פילוי** - "חלופה נפוצה פחות של **פלייה**"; **תצריך** - "חלופה עברית שנקבעה על-ידי האקדמיה **לפאזל**". באמצעות הגדרות מסוג זה ניתן גם להימנע מחזרה על אותה הגדרה במספר מקומות במילון.

השתדלנו לעמוד בסקירתנו זו על עיקרי החידושים שמביא מילון "רב-מילים" אל שדה המילונאות העברית. סקירה נרחבת יותר, הנוגעת גם בתחומים אחרים שהמילון מחדש בהם (כגון פיתוח מנגנון משפחות המילים, ההערות האטימולוגיות הנלוות לערך והמדיניות שנקטה לגבי רישומו ועוד ועוד) ימצא המעיין ב"פתח דבר" ובהקדמה ("המילון ומתכונתו") שבתחילת המילון (כרך א, עמ' א-טז).

הערות

1. מכיוון שעדיין לא קיים קורפוס ממוחשב מקיף של העברית המודרנית, נאלצנו להסתפק בקורפוסים חלקיים (גרסאות ממוחשבות של אנציקלופדיות, מאגרי מידע משפטיים וכיו"ב) כדי לבדוק באמצעותם את מופעיהם ואת התנהגותם הלשונית של מילים וצירופי לשון ולהתחקות אחר מלוא גוני המשמעות שלהם.
2. וראה הדברים הנאמרים בעניין זה בהקדמה למילון.
3. משה גושן-גוטשטיין, מבוא למילונאות של העברית החדשה, ירושלים ותל-אביב תשכ"ט, עמ' ז.
4. 'שם, עמ' 7, סעיף 9.
5. להשלמת התמונה נציין כי מילון "רב-מילים" מגשים את הפרוגרמה של גושן-גוטשטיין גם בכך שהוא כורך את הגישה הסינכרונית בגישה התיאורית, המועדפת כיום במילונאות ובבלשנות על פני הגישה הנורמטיבית. על פי הגישה התיאורית מטרתו של המילון היא לשקף את המצב הנתון של השפה מבלי לנקוט עמדה בנוגע לשימוש הנכון או הראוי. אך גם במסגרת גישה זו לא נמנענו, כל אימת שנתגלה פער בין צורות ושימושים המקובלים על מרבית הציבור לבין מה שנקבע או נחשב לתקני, מלהביא את הדבר לידיעת המשתמש כחלק מתיאור המצב. ולעניין זה השווה גושן-גוטשטיין (לעיל, הערה 3), עמ' 24, סעיף 33.
6. מ' בראשר, "מקומה של הארמית בעברית החדשה", בתוך: הלשון העברית בהתפתחותה ובהתחדשותה, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, ירושלים תשנ"ו, עמ' 14.
7. ראה ח' רבין, "עברית בינונית", לשוננו לעם ט (תשי"ח), ג, עמ' 88-92.
8. ר' ניר, דרכי היצירה המילונית בעברית בת-זמננו, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, תל-אביב 1993, עמ' 171.

9. השווה גושן-גוטשטיין (לעיל, הערה 3), עמ' 8, סעיף 10: "נקודת הראות הסינכרונית... קובעת את סדר המשמעים בכל ערך לפי שכיחות התפוצה והרמה [והמשלב], לעתים בהיפוך גמור לסדר המתחייב משיקול היסטורי, אטימולוגי, "הגיוני" וכו'".
10. באנגלית מקבילות לרכיב **דְּמוּי** הסופיות: **-like** (featherlike), **-form** (oviform), **-oid** (ovoid), **-shaped** (egg-shaped).
11. קדם ל"רב-מילים" בעניין זה "מילון ההווה"; ראה, למשל, הערך **סְטְרִי** שם, וכן המילים **גוּנִי**, **מְשַׁמְעִי**, שאינן מוצגות ב"מילון ההווה" כערכים לעצמם אלא כערכי משנה בתוך **גוּון** ו**מְשַׁמֵּעַ**. (המעין לפי תומו יתקשה, כמובן, למצוא את **גוּנִי** על פי גוּון, שאף אינו מצוי באותו מקום על פי הסדר האלפביתי).
12. [נראה לאחרונה ביקורתה של אסתר גולדנברג על "המקורות הגמורה הניכרת במילונים בכל הנוגע להבאת הערכים האלה" (א' גולדנברג, "נבחי המהבהב והמילון העברי", פרקים בעברית לתקופותיה, אסופת זיכרון לשושנה בהט [=אסופות ומבואות בלשון, ב], ירושלים תשנ"ז, עמ' 236-237). - העורך]
13. נושא זה ראוי לדיון נפרד.
14. העצמות מסוג זה הובאו לעתים כמשמעות המיתוספת לצורת היסוד.
15. וראה ר' מירקין, "אברהם אבן-שושן המילונאי", שונונו לעם לה (תשמ"ד), ט-י, עמ' 229. ויצוין שגם במהדורה החדשה של המילון שיצאה לאור לפני זמן לא רב לא חל עדיין כל שינוי בתחום זה. החידוש שבמהדורה זו מתבטא בעיקר בהכנסת הערכים שנתקבצו בכרך המילואים והתוספות אל תוך המילון.
16. [הערכים מובאים כאן ככתיבם במילון. על שיטת הכתיב חסר הניקוד שנקטה ב"רב-מילים" ראה בהקדמה למילון, עמ' טו-טז. - העורך]
17. על סוגים נוספים של צירופים ראשיים ראה בהקדמה למילון, עמ' ח.
18. ראה לעניין זה C. L. Barnhart, "Problems in Editing Commercial Monolingual Dictionaries", in: *Conference on Lexicography*, Bloomington 1962, pp. 81-161; H. Béjoint, "The Foreign Student's Use of Monolingual English Dictionaries: A Study of Language Needs and Reference Skills", *Applied Linguistics* 2(3) (1981), pp. 207-220.
19. [הדוגמה "מוזמורי חיילים" הובאה על ידי אבן-שושן כבר במהדורות הראשונות של מילונו שמראשית ימי המדינה, והיא עדות לשימוש לשוני קצר-ימים מימי ההתנדבות לצבא הבריטי ושנותיו הראשונות של צה"ל. כך, לדוגמה, בשירון "מוזמורים לחייל היהודי" שראה אור בשנת 1942 על ידי "הוועד הארצי למען החייל היהודי", וראה עתה נ' שחר, "הלהקות הצבאיות ושיריהן", בתוך: צ' צמרת וחי' יבלונקה (עורכים), העשור הראשון, תשי"ח-תשי"ח (עידן 20), ירושלים תשנ"ח, עמ' 300 (ושם בעמ' 305 צילום שער חוברת שכתרתה "מוזמור התותחנים"). ברור ששימוש זה מקומו לא יכירנו במילון לעברית בת זמננו. - העורך]
20. לפירוט נוסף ראה בהקדמה למילון, עמ' י.